

Pelc, Janusz

Sprawozdanie z działalności TNW : Sprawozdania z działalności Wydziałów TNW : Wydział I językoznawstwa i historii literatury : Streszczenia : Renesans - Humanizm - Reformacja

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 48, 87-88

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STRESZCZENIA

Janusz Pelc

RENEZANS — HUMANIZM — REFORMACJA

Terminem „renesans” posługuję się tu przede wszystkim jako określeniem epoki, u której narodzin decydującą rolę odegrały działalność, ruch intelektualny i światopogląd ówczesnych humanistów, rekrutujących się w głównej mierze spośród wykładowców z zakresu *studia humanitatis* obejmującego gramatykę, retorykę, poetykę i filozofię moralną; łączyły się z tym ponadto zainteresowania filologiczne w pracy nad poszukiwaniem, ustalaniem właściwego kształtu tekstów, głównie pisarzy dawnej Hellady i Romy, choć także i Biblii oraz pism autorów późniejszych, a także zmierzające do poznania właściwego wyrazu myśli w tych pismach zawartych, dotyczących szeroko rozumianych problemów człowieka i spraw ludzkich. Humanisci renesansowi, wśród których znaleźli się nie tylko wykładający w nowy sposób, z nawiązaniem do prawdziwych źródeł antyku (*ad fontes*), retorykę i poetykę, filozofię moralną, ale i ich uczniowie, późniejsi sekretarze, skrybowie, pisarze, filologowie, potem często wykładowcy i wychowawcy przedstawiciele młodszych generacji, tworzyli ruch intelektualny, prąd umysłowy zwany później humanizmem renesansowym. W zakresie poglądów filozoficznych renesansowi humanisci nawiązywali do różnych tradycji starożytnych, przede wszystkim do tradycji platońskiej (renesansowy neoplatonizm, filozofia miłości jako siły ożywiającej Wszechświat), lecz także do tradycji stoickiej, epikurejskiej i sceptycznej, do wyzwalającego się z pęt scholastyki arystotelizmu. Na ogół w poglądach filozoficznych humanisci renesansowi byli synkretykami, łączącymi elementy przejęte z różnych szkół i tradycji. Humanizm renesansowy jako prąd umysłowy, jako ruch i światopogląd ludzi dążących do moralnej odnowy, pełnego poznania świata, dawnego i współczesnego im właśnie, poprzedzał narodziny „renesansu” (w drugim wprowadzonym tu znaczeniu tego słowa) jako stylu artystycznego i literackiego, zdobywającego sobie dominującą pozycję w epoce określanej przez nas potem mianem Renesansu. „Odrodzeniowy” charakter idei głoszonych przez humanistów poprzedzał i prowadził ku narodzinom nowego stylu, nowego prądu renesansowego, rozwijającego się w Italii i w wielu krajach Europy w różnych wariantach. W dojrzałych i szczytowych fazach rozwoju renesansowy styl i prąd artystyczny, literacki osiągnął oblicze „renesansowego klasycyzmu”, ceniącego w dziełach twórców nade wszystko: harmonię, odpowiedzialność i stosowność, wdzięk, przejrzystość, klarowność i prostotę konstrukcji, kompozycji.

Obok humanizmu, zwłaszcza w dojrzałej fazie Renesansu europejs-

kiego, ważną rolę odegrały ruchy umysłowe i poczynania zmierzające do reformy życia religijnego (wiązały się one często z ruchem humanistów zmierzających do ogólnospołecznej odnowy), wydobycia prawdziwego kształtu Pisma św. (*Philologia sacra*), odnowy instytucji kościelnych w dawnym kształcie, ale wolnym od wypaczeń, lub nowym — w instytucjach kościołów reformowanych. W dobie narodzin reformacji dość bliskie i wyraźne były jej powiązania z humanizmem, choć nie można mówić o identyczności czy bliskiej tożsamości obu ruchów. Wielu humanistów renesansowych oddało swe pióro i talenty służbie reformacji. Zwycięska Reformacja i przeciwstawiająca się nowym konfesjom trydencka i potrydencka odnowa katolicyzmu coraz wyraźniej odchodziły od fundamentalnych założeń światopoglądu renesansowych humanistów i ich pasji w poszukiwaniu nowego.

Referat ukazał też główne fazy rozwoju renesansu w literaturze oraz kulturze polskiej. Pierwsza faza humanizmu i renesansu w zaczątkowej formie przypada na połowę i zwłaszcza schyłek XV w. — tu na uwagę zasługują pisma oratorskie, pisma podejmujące problematykę „życia obywatelskiego”, wyrażającego niepokój intelektualne i moralne wczesnych humanistów. Lata ok. 1510—1543 to pierwsza faza Renesansu już w Polsce wyraźnie zwycięskiego, znaczone indywidualnościami Andrzeja Krzyckiego, Jana Dantyszka, Mikołaja z Hussowa, historycznym poematem Jana z Wiślicy, poezjami Klemensa Janicjusza, ale i pierwszymi książkami w języku polskim. Druga faza, lata 1543—1565, przynosi już supremację piśmiennictwa w języku narodowym, co w znacznej mierze wiąże się postęпами Reformacji. Jest to też czas dyskusji zmierzających ku odnowie społecznej. Wybitne dzieła nadal pisywane są często po łacinie (Frycz, Hozjusz, Kromer), ale np. Mikołaj Rej tworzy tylko i to programowo po polsku. Fazę apogeum Renesansu w literaturze polskiej ok. 1565—1590, wyznaczają wysoko cenione i powszechnie uznane dzieła Jana Kochanowskiego i Łukasza Górnickiego. Schyłek Renesansu przypada na lata 1590-ok. 1614. W literaturze ostatnim wybitnym dziełem są tu *Sielanki* Szymona Szymonowica.

Barbara Bartnicka

O „KANCJONALE” TORUŃSKIM

Cantional albo pieśni duchowne (wyd. w Toruniu w 1587 r.) to zbiór pieśni religijnych opracowany przez Artomiusa. Jego facsimile ukazało się w roku 1980 we Frankfurcie nad Menem w opracowaniu Guntera Kratzela w serii „symbolae Slavicae” 10. Zabytek liczy ponad 800 stron i zawiera 371 pieśni z 207 melodiami. W pierwszej części występują pieśni związane z uroczystościami roku kościelnego, wzorowane na źródłach łacińskich, niektóre z nich śpiewano także w Kościele katolickim.